

כעס וחימה – חייב, מכל מקום בת"ח דאורייתא הוא מרתחא, בפרט שהוא צער גדול כשלומד עם התלמיד ואין משיגה לתת לב על לימודו – יש לפטור מכל.

אבל מכל מקום כדי שלא יהא רגיל לעשות כן, כי לא נאה לחכם להיות כועס ולא קפדן מלמד, כי כעס בחיק כסילים ינוח – למגדר מלתא שלא לעבור על דברי חכמים (שלא להכות) רק בעקרתא דמסאני, פסקתי שישלם לרופא לרפאות בטוב. וה' ינחני בדרך אמת והטוב'.

אמרו בתוספתא (פרק ב) שרופא אומן שריפא ברשות בית דין, והרג – גולה. ואם תאמר הלא עיסקו מצוה, וכהכאת האב והרב? אלא שיש לחלק ביניהם, כמבואר כאן בגמרא. אלו הם דברי הרשב"ץ (בח"ג פב). ולכאורה כוונתו לומר שכיון שאילו נרפא מעצמו – לאו מצוה הוא, השתא נמי. וכנראה סובר שמעשהו אינו אלא בגדר הכשר מצוה, וכחטבת עצים לסוכה. וצ"ע. ועוד כתב שם שזה אמור רק ב'רופא אומן' – כלומר במלאכת היד, שיש בזה ענין חבלה ורציחה, והלא כלי ברזל ממת בכל שוה, אבל רופא שמתכוין לרפאות ונתן לו סמים וכדו', והמיתוהו – פטור, שאין לו אלא מה שעניו רואות ושיקול דעתו. וכיוון לכך הגרשו"א זצ"ל (מנחת שלמה ח"ב פב, ח), שאין מדובר בטעות בשקול הדעת אלא כגון ששגג ונתן תרופה אחרת בטעות, או לקח בטעות איזמל לא נקי וכד'.

'לא קשיא הא ר' שמעון והא רבנן; לר' שמעון דאמר חנק חמור מסייף, שגגת סייף ניתנה לכפרה שגגת חנק לא ניתנה לכפרה...' – יש מן האחרונים שהעיר, הלא במעשה זה יש שתי עבירות נפרדות: הריגת אדם והכאת אביו, ומדוע יפטור מגלות, הרי הגלות תכפר לו לפחות על הריגת הנפש. והרי זה כמי שהרג בשגגה בשבת – הכי נאמר שכיון שבמזיד הוא נסקל, לא יהויב גלות? ואמנם כבר כתבו לחלק; שם אפשר לו להרוג שלא בשבת, וכאן אין שייך שיהרגו ללא שיהויב בחנק. אך עדיין יש לשאול הלא אם לא ידע שהוא אביו, נראה שלא נחייבו חנק אלא סייף? (ע' מגדנות נתן אילת השחר ועוד).

ונראה לכאורה שכיון שאין אזהרה מיוחדת למכה אביו, אלא היא כלולה באזהרת 'פן יסיף' האמורה בכל אדם (כמובא בתוס' סנהדרין פה. מספרי). וכן לענין הריגתם, נראה פשוט שאם כי בעשית חבורה לאביו אינו חייב ללא הוצאת דם, מ"מ אם הרגו ללא הוצאת דם – חייב חנק, שהרי המקור להוצאת דם בחבורה נלמד מ'מכה נפש בהמה' – אם אינו ענין למכה בהמה תנהו ענין למכה אדם (סנהדרין פד:), ועל כן צריך דוקא הוצאת דם – הוא הנפש, אבל אם הוציא נפשו ממש – ודאי הוא בכלל 'מכה נפש' גם ללא הוצאת דם. ועל כן נראה שהריגת אחר והריגת אביו, שם אחד להם – משום 'מכה נפש'. וכיון שבעצם אין כאן שני איסורים נפרדים, אלא שבאביו החמירה תורה בעונשו של המכה. לכן הוא נידון כהריגת אדם חמורה, שדינה בחנק ולא בסייף. ואמנם אילו לא ידע שהוא אביו לכאורה אין דינו בחנק [גם כשהתרו בו על 'מיתה' סתם, למ"ד דמהני] מפני שאי אפשר להמיתו בחמורה (לר"ש דחנק חמור) כשסבר שדינו בסייף, אך אעפ"כ אין כאן שני איסורים. וכל זה לפי הנחת האחרונים הנ"ל, שבשתי עבירות נפרדות, אין צריך מיעוט. אך באמת לפי המובא במדרש (ספרי זוטא וילק"ש מסעי) אכן נתמעט 'פרט למכה בשבת'. ואמנם בפירוש זית רענן (לבעל מגן אברהם) פרש שממעט חובל בחברו בשבת מגלות. אך צ"ב מדוע צריך מיעוט לכך, ולכאורה מחוור יותר לפרש (כמו שפרש בפנים יפות) בהורג נפש בשבת, שכיון שבמזיד נסקל אין לו דין גלות. אלא שבתלמודין לא הובא זאת, ומשמע שאף בשבת גולה, ובכל זאת התמעט מכה אביו, לפי שאין זו עבירה נפרדת, כנ"ל.

'כגון שהכהו הכאה שאין בה שוה פרוטה...' – בדין הכאת עבד כנעני, אם לוקה ואימתי – ע' במובא בב"ק פז.

דף ט

'כאן בגר תושב שהרג גר תושב, כאן בגר תושב שהרג ישראל' – ואם הרג נכרי בשגגה, אפילו

הוא מקיים שבע מצוות ואין בו חטא משפט מות – פטור הגר-תושב ממיתה ומגלות. וצריך עיון בדברי הריטב"א בסוגיתנו (עפ"י מנחת חינוך תי; חזון איש ב"ק י, טו. ובמנ"ח הוסיף שאם הרגו גואל הדם – נהרג עליו).

זרמינהי, לפיכך גר ועכו"ם שהרגו – נהרגין' – שיטת רש"י (כאן ובסנהדרין נד.) שבן נח שהרג נפש בשגגה – חייב מיתה בבית דין [וכדין נוקין בישראל, שאדם מועד לעולם]. וכן היא שיטת רבנו פרץ והריטב"א.

והרמב"ן חולק וסובר שאם הרג בן נח בשגגה – פטור [ומכל מקום אם הרגו גואל הדם, אינו נהרג עליו. כ"מ ברמב"ם מלכים י, א לפרוש הרדב"ז], ואם הרג ישראל – חייב מיתה, כיון שהשוגג בנפש צריך כפרה ואין גלות מכפרת לו, לכך נהרג. (וכ"כ הרדב"ז [מלכים י, א] בפירוש דברי הרמב"ם [הגם ססתימת דברי הרמב"ם מורים שאין חילוק בין הרג גוי להרג ישראל, וזה דלא כהרדב"ז. ולדברי הרדב"ז יצא מבואר מהרמב"ם שגם בבני נח יש דין גואל דם, וצ"ע]).

[יש אומרים שהוא הדין כשהרג גר תושב – חייב מיתה (חזון איש ב"ק י, טו). ויש אומרים שאין ב"ד הורגים אותו ובאופן זה אינו נידון בדינינו אלא בדיני בן-נח (ע' רדב"ז מלכים י, א ואבן האול)].
וכל זה בשגגה סתם, אבל האומר מותר, או כסבור בהמה הוא ונמצא אדם וכדו' – לרב חסדא (ואביי. לעיל ז:). אינו נהרג, ולרבא נהרג שמזיד הוא. וכן פסק הרמב"ם.

(ע"ב) רבי שמעון אומר: יש שונא גולה ויש שונא שאינו גולה; זה הכלל, כל שהוא יכול לומר לדעת הרג – אינו גולה, ושלא לדעת הרג – גולה' – אף על פי שאמר הכתוב בלא איבה,

ודרשו (לעיל ז:). פרט לשונא – ר' שמעון לשיטתו שדורש טעמא דקרא הלכך מגביל הוא את הדין רק לאופן שאפשר להניח שעשה כן לדעת, אבל בכגון שנפסק החבל וכדו' – דינו ככל אדם ואינו ממועט (רש"ש; ערוך לנר, ועוד).

וע' בהגהות פורת יוסף שעמד על טעמו של ת"ק. ונראה שגזו"כ הוא, ולא דרשינן טעמא דקרא.

'בגלעד שכחי רוצחים' – כבר עמדו הראשונים, הלא ערי מקלט ניתנו להורג בשגגה, ומה ענין זה לריבוי הרוצחים שבגלעד? (ועתוס' ומהר"ם).

וכתב הרמב"ן שהיו שופכי דמים במרמה, ומראים עצמם כשוגגים, לכך הוצרך להרבות בערי מקלט, שלא נודע מי המזיד.

ואפשר לפרש שע"י קלות ענין הרציחה אצלם, רבו גם הרוצחים בשגגה, ולכך צריך להם שלש ערים (כן כתב מהר"ל בגור אריה). אלא שלפי זה קשה קצת מדוע נצרכו לשלש ערים מפוזרות, הלא אפשר לרכו שנים מהם על כל פנים באותו אזור שמצויים בו הרוצחים.

ויותר נראה לפרש שכיון שמרובים שם הרוצחים, חוששים יותר לרציחות גואלי הדם, שעוק בין אחרי הרוצח בשגגה להרגו, ועל כן הרבו שם בערי מקלט כמו בכל ארץ ישראל, שיגיעו למקלט במהרה (עפ"י אגרות משה חו"מ ח"א קו. וכבר קדם בהסבר זה בפירוש תפארת ישראל ועוד).

*

תיקון לכעס – שינוי מקום, כמו שכתבה תורה גלות לרוצח [והיא עיר מקלט ולא נע ונד לעולם, כי באמת יש פחד יצחק וגבורות קדושות שטוב, כענין האי צורבא מדרבנן דרתח שאמרו (תענית

ד. דאורייתא קמרתחא ביה. וזהו העיר מקלט. ובגלעד ושכם דשכיחי רוצחים הרבו ערי מקלט, כמו שאמרו במכות. כי אין הש"י בא בטרוניא מאחר שבטבע התולדה שם שכיחי רוצחים, מסתמא שם שכיח דבר זה בקדושה דרתחא, דהיינו ערי מקלט, וכשבא להתפשטות, בא לרציחה הרעה. וגלעד ושכם בנחלת יוסף, כי 'לא תרצח' ו'לא תנאף' שניהם הפכים, כנודע. ושמעתי שערך כעדר העזים שגלשו מהר גלעד (שה"ש ד) – כידוע, שער הוא הדינים וגבורות שבאדם, והם קדושות מהר גלעד. ושוהו מה שאמר אחאב (מלכים-א כב) הידעתם כי לנו רמות גלעד – כי ידע שאין דבר שלא יוכל לתקן רק הריגת הנביאים, וראמות בגלעד היא עיר מקלט הרוצח (דברים ד). לומר שהיה זה בקדושה. וזהו כי לנו, אבל לא הצליח, ונאמר בקין נע ונד תהיה בארץ... (מתוך צדקת הצדיק פ).

כיו"ב כתב שם בס"י קיז (מכתב מאלהיו ח"ד עמ' 175). וכדברים הללו בצדקת הצדיק סי' רנ. ושם כתב ש'שכיחי רוצחים' היינו בשוגג. ואל תתמה על לשון 'רוצחים' – שמצינו שאף בשגגה נקראים בשם 'רוצחים' סתם – להלן י. 'הזרחת שמש לרוצחים'.

ע"ע: יערות דבש ח"ב א ד"ה ולכן בני הזהרו למאד ממצות שהשכל וטבע מחיבם.

דף י

'אמר אביי: בשכם נמי שכיחי רוצחים' – אך לא כמו בגלעד, כי אם כן יקשה שוב, בעבר הירדן שלש ובארץ ישראל שלש (עפ"י מהרש"א ועוד).

'וקדש עיר מקלט הוא, והכתיב וערי מבצר... וקדש... ותניא, ערים הללו אין עושין אותן טירין קטנים ולא כרכים גדולים אלא עיירות בינוניות?...' – אף על פי שאין כתוב אלא ערי מבצר ושמא אינן גדולות? – פרש המשנה-למלך (רוצח ח,ח) שבדין שבברייתא נכלל גם כן שאין עושים אותה עיר מוקפת חומה אלא פרוזה, כי זו המשמעות של 'עיר' להוציא מ'כרך', ואפילו אינה גדולה. וכן דעת הרדב"ז (ח"ב תרפא). ומכאן כתב להוכיח שחברון אינה מוקפת חומה מימות יהושע, וקוראים בה מגילה ב"ד. (וכ"כ הרש"ש מגילה ה: וכ"פ כף החיים. ויש חולקים – ע' בקובץ 'תחומין' ח"א).

וטעם הדבר, כתב המשנה-למלך, שבעיר מוקפת חומה מצויים אנשים רבים, לכן חוששין שיארוב לו שם גואל הדם. ויש שלמדו כן מהמלה 'ערים' (שירי קרבן על הירושלמי. ואפשר גם ליתן טעמא דקרא – שחלק מהרגשת הגלות המכפרת הוא ע"י חוסר בטיחות והגנה. וי"א כדי שלא לעכב את הרוצח בכניסתו (שמעתי בשם הר' יהודה קיל). ויש שנתנו טעמים אחרים – ע' 'בירור הלכה' בפירוט).

ובערוך לנר נטה מדעה זו ונקט שאין איסור אלא בכרך גדולה, וכפשטות לשון רש"י. וקושית הגמרא היא מפני ש'עיר מבצר' מן הסתם היא גדולה, ואינה בגדר 'עיריה בינונית' (וכן פרש בהגהות חשק שלמה שבסוף המסכת).

ואולם בגמרא בסוף ערכין מבואר שבכלל דין זה שערי הלויים לא היו מוקפות חומה, וכמו שהוכיח המל"מ שם. וכן הוכיח החו"א או"ח סוס"י קנג. ועוד מבואר שם שיש רשות להקיפם אם ירצו, אלא שבתחילה בומן יהושע אסור שיהא להם חומה. עוד מבואר שם שדין זה אמור בכל ערי הלויים ול"ד ערי מקלט. וכבר העיר בכ"ז המל"מ (רוצח ח,ח). והשפת אמת (בערכין שם) כתב פירוש אחר, ולדבריו אסור להקיפם חומה גם לאחר זמן.

'נתמעטו אוכלוסייהן' – כלומר, אנשי החיל המגנים על העיר – 'מוסיפין עליהן. נתמעטו דיריהן' –